

KAMU TERCİHİ ve ANAYASAL İKTİSAT TEORİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Arş. Gör. Dr. Ruveyda KIZILBOĞA

Nevşehir Üniversitesi, İİBF

ruveyda.kizilboga@nevsehir.edu.tr

ÖZET

Kamu Tercihi Teorisi, ikinci dünya savaşından sonra ortaya çıkan ve politik süreçte alınan karar ve uygulamaları iktisat biliminin kullandığı metot ve varsayımlara dayalı olarak açıklayan bir disiplindir. Bu çalışmada kamu tercihi teorisinin kapsamı, amacı ve özellikleri ile ilgili açıklamalar yapılmakta ve kamu tercihi teorisi ile ilişkili devletin ekonomik müdahalelerini ve iktisadi hak ve yetkilerini sınırlamayı amaçlayan anayasal iktisat teorisi hakkında bilgi verilmektedir. Çalışmanın amacı siyasal konuların ve öğelerin işlevselliğini iktisat biliminin yöntemlerini kullanarak sorgulamaya yönelik bir bakış açısı geliştirilmesine yardımcı olmaktır.

Anahtar Kelimeler: Kamu tercihi teorisi, politik iktisat, kamu ekonomisi ve anayasal iktisat

ASSESSMENT OF PUBLIC CHOICE AND CONSTITUTIONAL ECONOMIC THEORIES

ABSTRACT

Public choice theory is a discipline that emerged after the World War II, which employs methods and assumptions to explain the decision and applications of political process. The scope, the goal and the features of public choice theory are explained and some information about constitutional economic theory which is associated with public choice theory is given in this study. The aim of the study is to help to develop a perspective to examine the political issues and components using the economic science methods.

Keywords: Public choice theory, political economy, public economy and constitutional economics.

1.GİRİŞ

'Kamu tercihi teorisi' ya da siyasetin ekonomik teorisi veya yeni politik iktisat olarak adlandırılan teorinin temelleri 1950 ve 1960'lı yıllarda ortaya atılmıştır. Kamu tercihinin inceleme konusu siyaset biliminin inceleme konusu olan; devlet teorisi, seçim sistemleri, seçmen davranışı, siyasi partiler, bürokrasi vb. gibi alanlardır. Yöntem olarak bireyci olan

kamu tercihi teorisi siyasal aktiviteye katılan, karar veren ve tercihte bulunan somut bireyleri esas almaktadır.

Politik süreçte alınan karar ve uygulamaları iktisat biliminin kullandığı araç, yöntem ve varsayımlara dayalı olarak incelemeye çalışan kamu tercihi teorisinin temel ilkeleri; “metodolojik bireysellik”, “rasyonalite ve maximand” ile “politik mübadele”dir.

Çalışmada kavramsal ve tarihsel gelişim süreci çerçevesinde kamu tercihi teorisinin temel ilkeleri normatif düzeyde ortaya konmuştur. Devamında piyasa ekonomisinin başarısızlığı karşısında kendisini alternatif bir çözüm olarak ortaya koyan teori ile kamu ekonomisinin başarısızlığa uğraması ve başarısızlığın nedenleri ayrıntılı bir biçimde incelenmiştir. Siyasal ve ekonomik alanı tanımlama ve biçimlendirmede tekrar güçlü bir seçenek olarak öne çıkan kamu tercihi teorisi ve beraberinde gelişen anayasal iktisat teorisinin savunduğu temel ilkeler, yöneltilen eleştiriler ışığında bu çalışmada ortaya konmuştur.

2. KAMU TERCİHİ TEORİSİ TANIMI ve TARİHSEL GELİŞİMİ

Odak noktası kamu kesimi olan “Kamu Tercihi Teorisi”nin temelleri 18. ve 19. yüzyıl Kıta Avrupa’sı iktisatçıların çalışmalarıyla atılmıştır. ABD’li iktisatçıların konu ile ilgili ilk çalışmaları 1950’li yıllara dayanmakla birlikte asıl önemli çalışmalar 1970’lerde ortaya konmuştur (Aktan, 2007a: 1).

Kaynak dağılımı ile ilgilenen “sosyal refah teorisi” ile “kamusal mallar teorisi” olarak anılan neo-klasik yaklaşımların sorunları anlama ve çözüm üretme noktasında eksik kalması kamu tercihi teorisinin ortaya çıkmasındaki temel nedendir. Bir diğer önemli neden Keynesyen politik iktisat uygulamalarının yol açtığı sorunlardır (Hepaksaz, 2007: 90-91). Özellikle II. Dünya Savaşı’nı izleyen yıllarda kamu kesiminin hızla büyümesine koşut olarak gelişimi hızlanan teori Kenneth ARROW, Duncan BLACK, Anthony DOWNS, Mancur OLSON, James M. BUCHANAN ve Gordon TULLOCK gibi düşünürlerin çalışmalarıyla modern anlamda önemli ilerlemeler sağlamıştır (Buchanan, 1984: 11; Dura, 2006: 107).

1948 yılında Duncan Black’ın piyasa dışı karar alma sürecine ilişkin bir çalışması ile şekillenmeye başlayan teori, Arrow’un kolektif karar alma sürecinde bireysel değerlerin bir öneminin olmadığını ispatlamaya çalıştığı makalesi ile önem kazanmaya başlamıştır. 1957 yılında Anthony Downs “Demokrasinin Ekonomik Teorisi” ve 1965 yılında Mancur Olson “Kollektif Faaliyetin Mantığı” isimli çalışmalar hazırlamıştır. Ancak yapılan çalışmalar içerisinde teorisinin gelişimine ışık tutan en önemli çalışma 1962 yılında

Gordon Tullock ve James M. Buchanan tarafından kaleme alınan “Oybirliğinin Hesabı”dır (The Calculus of Consent) (Aktan, 2007a: 1-2).

Teorinin gelişiminde iki önemli düşünce okulu etkili olmuştur (Akcagündüz, 2010: 30). Bunlardan biri kamu tercihi teorisinin gelişimine katkı sağlamak amacıyla 1957 yılında J. Buchanan ve G. Warren Nutter’in birlikte Virginia Üniversitesi’nde kurduğu Thomas Jefferson Politik İktisat Araştırma Merkezi (Thomas Jefferson Center of Studies in Political Economy)’dir. Daha sonra 1963 yılında Buchanan, Gordon Tullock ve Charles Goetz ile birlikte Virginia Politeknik Enstitüsü ve Devlet Üniversitesi adını taşıyan üniversiteye bağlı bir birim olarak Kamu Tercihi Araştırma Merkezi’ni (Center for Study of Public Choice) kurmuştur. Burada uzun yıllar süren çalışmalardan sonra araştırma merkezi 1982 yılında Virginia Eyaleti’ndeki bir başka üniversiteye taşınmıştır. Günümüzde dünyadaki en önemli araştırmaların yapıldığı yerlerden biri olarak kabul edilip Virginia Politik İktisat Okulu olarak anılan merkez, bilim adamlarınca hala büyük ilgi görmekte ve önemli çalışmalara sahne olmaktadır (Aktan, 2007b: 1-2; Sakal, 2007: 2). Diğeri Antony Downs ve George Stigler’in bu alanda yaptığı önemli çalışmalarıyla temsil ettiği Chicago Okulu’dur (Akcagündüz, 2010: 30).

1965 yılında Buchanan ve Tullock tarafından “Kamu Tercihi Topluluğu” kurulmuştur. Aynı topluluk Avrupa ve Japonya’da da kurulmuştur (Hill, 1999: 1)

Neo-klasik iktisatçıların “Piyasa Başarısızlığı” teorisine karşı oluşturulan “Devletin Başarısızlığı” teorisi temelli (Akcagündüz, 2010: 30) kamu tercihi teorisinin kurumsal bir süreç içerisine girmesini sağlayan Buchanan’a göre teori şöyle tanımlanmaktadır (Buchanan, 1984: 13; Dura, 2006: 108):

“ ..., esas olarak ekonomi teorisinde oldukça ayrıntılı analizler için geliştirilmiş araç ve metotları almakta ve bunları politik sürece ve kamu sektörüne uygulamaktadır. Kamu tercihi, siyasal karar alma sürecinde rol alan kimselerin; örneğin seçmenlerin, politikacıların ve bürokratların davranışlarını gözlemlediğimiz veya gözlemleyeceğimiz sonuçların bileşimi ile ilişkilendirmeye çalışmaktadır.”

Kamu tercihi teorisine önemli katkıları bulunan Mueller teoriiyi kısaca “piyasa-dışı karar almanın ekonomik disiplini” olarak tanımlamıştır (Aktan ve Bahçe, 2007: 7). “Politika Biliminin Ekonomik Analizi” olarak tanımlanan kamu tercihi teorisi, rasyonel tercih teorisinin bir alt alanıdır (Heywood, 2006:397) ve politik süreçte alınan karar ve uygulamaları iktisat biliminin kullandığı araç, yöntem ve varsayımlara dayalı olarak açıklamaya çalışmaktadır (Çevikbaş, 2006: 283). Politika biliminin inceleme alanını oluşturan; devlet teorisi, oylama kuralları, seçmenlerin davranışları, parti

politikaları, çıkar grupları ve bürokrasi kamu tercihi teorisinin de inceleme alanını oluşturmaktadır (Mueller, 1989: 1).

Kompleks bir nitelik taşıyan mübadele sürecine alıcı, satıcı, yatırımcı, üretici ve girişimci olarak katılan bireylerin davranışlarını anlamaya ve açıklamaya çalışan ekonomi bilimi gibi kamu tercihi teorisi de kompleks yönetsel işlevlere oy veren seçmen, seçime giren aday, seçilmiş temsilci, siyasi parti üyesi ya da başkan ve bürokrat olarak katılan bireylerin davranışlarını incelemeyi önermektedir. Teori bu incelemeleri ekonomi biliminin kullandığı yöntemlerle gerçekleştirmeyi hedeflemektedir (Çoban, 2003: 76).

Kamu işletmeciliği yaklaşımının önemli kuramsal temellerinden olan teori yeni sağ ideoloji tarafından önemsenmektedir. Sosyal devlet ve refah devleti döneminin temel varsayımları eleştirilmekte ve ekonomik rasyonelliğin piyasa koşullarında sağlanacağı düşünülmektedir (Arslan, 2010: 33). 1980'li yıllarda "Devletin küçültülmesi, özelleştirme, piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılması vb." (Zengin, 2009: 8) kavramlarla Türkiye gündemine giren kamu tercihi teorisi, 1990'lı yıllarda politik yozlaşmalara çözüm önerisi olarak "Anayasal Reform" önerisini sunmuştur (Çevikbaş, 2006: 283). Ayrıca kamu yönetiminin hantal ve verimsiz olduğuna dair önemli araçlar sunan teori, geleneksel kamu yönetiminden vazgeçilmesini önermiştir. Teorinin en önemli öngörüsü, "akılcılığın çağdaş değerlendirmesinin gerekliliği"dir (Özer, 2006: 15).

2.1. Kamu Tercihi Teorisinin Temel İlkeleri

Kamu tercihi teorisinin temel ilkeleri üç başlık altında toplanmaktadır. Bunlar; "Metodolojik Bireysellik", "Rasyonelite ve "Maximand" ve "Politik Mübadele" ilkesidir. İlkeler ile ilgili ayrıntılı bilgi aşağıda yer almaktadır.

2.1.1. Metodolojik Bireysellik (Methodological Individualism)

Yöntem olarak bireyci olan kamu tercihi teorisi inceleme alanı olarak siyasi partiler ve yerel yönetimler gibi organik birimlerden ziyade siyasal aktiviteye katılan, karar veren ve tercih yapan somut bireyleri esas almaktadır (Aktan, 2007c: 2).

Buchanan yaptığı tanımda, kamu tercihi teorisinin tıpkı iktisat teorisi gibi metodolojik bireysellik odaklı olduğunu vurguladığını belirtmektedir (Buchanan, 1984: 13). Kamu tercihi ve Anayasal İktisat teorisinin ilk varsayımı olan metodolojik bireyselliğin önemi Buchanan tarafından şöyle ifade edilmektedir (Hepaksaz, 2007: 93):

“Sadece ve sadece bireyler tercihte bulunur ve faaliyet gösterir, kolektif oluşumların bu şekilde tercihte bulunması ve faaliyet göstermesi söz konusu değildir. Kolektif oluşumları birey yerine koyup, bunların birey gibi tercih ve davranış kalıpları içerisinde hareket ettiğini varsayan analizlerin kabul edilen bilimsel kurallar kapsamında yeri olmayacaktır.”

Hem kamu tercihi hem de anayasal iktisat teorisi bir anlamda “Politikanın Bireysel Teorisi” olarak adlandırılmaktadır. Gerçek ve sahte bireycilik arasındaki farka önem verilmekte ve Hayek tarafından şu şekilde değerlendirilmektedir (Hepaksaz, 2007: 93-94):

“Gerçek bireycilik, beşeri ilişkilerde ortaya çıkan düzeni kişisel eylemlerin öngörülmemiş, önceden tahmin edilemeyen bir sonucu olarak kabul eder. Sahte bireycilik de bu düzen insanlar tarafından bilinçli ve planlı olarak düzenlenir. Yani her iki bireycilik anlayışında bireysel aklın farklı bir yeri bulunmaktadır.”

Yapılan açıklamalar doğrultusunda kamu kurumlarında ve kamunun bir parçası olan kamu işletmelerinde alınan kararların merkezinde birey tercihlerinin önem taşıdığı söylenebilir. Teoriye göre bireyler rasyonel davranış içerisinde ve böylece kendi çıkarlarını artıracaklardır. Aynı durum kamu ekonomisinde de söz konusudur. Bireylerden oluşan kamu ekonomisinde çıkarlar ön plandadır. Metodolojik bireyselcilik ilkesi rasyonalite ilkesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Dura, 2006: 111). Kamu yararını gerçekleştirmek pratikte hiçbir zaman tam anlamıyla mümkün olamamıştır.

2.1.2. Rasyonalite ve Maximand İlkesi (Fayda Maksimizasyonu)

18. yüzyıl klasik ekonomistlerinin kullandığı ve geliştirdiği fayda maksimizasyonu kavramı kanun ve kurumlar kapsamında kendi çıkarına hizmet eden bireyin farkında olmadan aynı zamanda toplum çıkarına da hizmet ettiğini ortaya koymaktadır (Hepaksaz, 2007: 94). Buchanan’a göre rasyonel ve tutarlı olan birey kamu ekonomisinde de özel ekonomide olduğu gibi kendi çıkarını artıracak şekilde davranış göstermektedir (Uzun ve Tok, 2009: 236). Konuyu iktisat teorisinden örnek vererek açıklamaya çalışan Buchanan’a göre iktisat teorisinde tercihte bulunan her birey elde edeceği faydanın katlanacağı maliyetten daha az olmaması gerektiğini düşünmektedir. Ona göre politik süreç piyasa sürecinden farklı değildir. Politik süreçte rol alan aktörler (seçmen, politikacı, bürokrat ve baskı grupları) kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışan birer ekonomik insandır (Aktan, 2007b: 2; Aktan ve Bahçe, 2007: 3). Seçmenler “fayda maksimizasyonu”, siyasi partiler “oy maksimizasyonu”, bürokrasi “bütçe maksimizasyonu” ve baskı-çıkart grupları da “rant-çıkart maksimizasyonu” peşinde koşmaktadır (Hepaksaz, 2007: 94).

Yirminci yüzyılda ekonomi bilimi insanı kendi çıkarları peşinde hareket eden bir varlık olarak ele alırken siyaset bilimi, siyasi aktörlerin kamu yararı peşinde koştuklarını ve buna göre hareket ettiklerini savunmuştur. Kamu tercihi teorisyenleri ise bu varsayıma karşı çıkmıştır. Teori, bireylerin ekonomik hayatta olduğu gibi siyasi hayatta da kendi çıkarlarının peşinde koştuğunu ileri sürmektedir. Seçmen, politikacı, bürokrat ve baskı gruplarının bireysel çıkarlarını ön planda tutarak hareket ettiği görüşüne birçok eleştiri yöneltilmiştir. Örneğin seçmenlerin oy verirken kendi çıkarlarına hizmet edecek partiye değil, kendi ideolojilerine en yakın partiye yöneldikleri savunulmaktadır. Oysa yapılan ampirik çalışmalar bu savı doğrulamamaktadır. Diğer bir eleştiri başkalarını düşünerek hareket etmenin siyasal davranışlarda ekonomik davranışlara nazaran çok daha yaygın olduğu yönündedir. Özellikle oy vermede bireyin toplumun genel çıkarına oy kullanması halinde kendi çıkarının da artacağı düşünülmektedir. Bir diğer eleştiri siyasal davranışlarda ahlâkın daha etkin bir faktör olduğu noktasındadır. Kamu tercihi teorisyenleri bu eleştirilere siyasal davranışların öncelikle araçsal değerini vurgulayarak cevap vermeye çalışmıştır (Çoban, 2003: 76-77).

Seçmenler kendilerine en iyi ve en fazla ekonomik hizmeti sunacak olan siyasi parti için oylamada bulunurken, siyasi partiler de kendilerine en çok oyu kazandıracak ekonomik programları uygulamayı tercih edecektir. Bürokratlar ise bütçe maksimizasyonunu sağlayarak olanaklarını arttırmaya ve siyasi iktidara bilgi sunmadaki teknelci konumlarını sürdürmeye çalışırken baskı grupları lobicilik faaliyetleri sonucu alınacak kararların kendi lehlerine olmasının yollarını arayacaktır (Aktan, 2007b: 2; Kuşat ve Dolmacı, 2011: 132). Baskı grupları toplum yararına katkı sağlamaktan çok kendi üyelerine avantaj sağlama yollarını arayan örgütlerdir (Erdoğan, 2001: 225). Her kesimin kendi çıkarını gerçekleştirmeye yönelmesi maalesef toplumun ortak çıkarlarına ulaşılmasını önlemektedir.

Genel olarak çıkar, bireyin istediklerini elde etme olanağını artıran bir unsur olarak tanımlanırken kamu çıkarı, halkın ve kamunun yararına olan şey olarak ifade edilmektedir (Erdoğan, 2001: 221). Liberal anlayışa göre kamu yararı bir topluluğun paylaşılan ortak çıkarlarıdır. Her bireyin çıkarı başkalarınınkiyle örtüşüyorsa ortak bir çıkarın paylaşıldığı söylenebilir. Toplum üyelerinin ortak olarak sahip olduğu özel çıkarlarda kamu çıkarını temsil etmektedir (Erdoğan, 2001: 222). Siyaseti bir değer dağıtım süreci olarak tanımlayanlara göre her grup, toplumun tümü için maliyetinin ne olacağına bakılmaksızın, siyasal sistemi kendi çıkarını artıran politikaları üretmeye zorlamaktadır. Eğer kamu yararı ilgili herkesin paylaştığı çıkar ise o zaman siyasal sisteme ilişkin her hususun oybirliğiyle belirlenmesi gerekmektedir (Erdoğan, 2001: 225).

2.1.3. Politik Mübadele (Catallaxy) İlkesi

Politikaya “catallaxy” bakış açısıyla bakmaya çalışan kamu tercihi teorisyenleri politikayı nihai olarak bir mübadele paradigması içerisinde modellendirmeye çalışmıştır. Buchanan’a göre “catallaxy” modelinin sağladığı metodolojik perspektiften faydalanmaksızın kamu tercihi teorisini geliştirmek mümkün değildir (Aktan, 2007a: 6).

Buchanan politikanın da bir mübadele süreci olduğunu şu sözleriyle desteklemektedir (Aktan, 2007b: 3) :

“Gerek piyasalarda ve gerekse politikada bireylerin ekonomik çıkarlarını pozitif değerdeki “malların” seçimi oluşturur. Fakat piyasalar aslında “mübadele” kurumlarıdır; bireyler piyasaya bir malı diğer bir mal ile mübadele etmek amacıyla girerler. Politika da, bireyler arasındaki karmaşık bir mübadele yapısıdır ve bu yapı içerisinde etkin bir şekilde sağlayamadıkları bazı özel amaçlarını kolektif olarak sağlamaya çalışırlar. Bireysel çıkarların mevcut olmaması halinde başkaca bir çıkarda söz konusu değildir. Piyasada bireyler elmalarla portakalları mübadele ederler; politikada ise bireyler tüm kolektif ihtiyaçlarını tatmine yarayacak mal ve hizmetler ile bunların maliyetlerine yapacakları katkı arasında bir mübadelede bulunurlar.”

Esasen kamu tercihi teorisi, siyasal karar alma mekanizmasında politik süreçte rol alan kimseler arasında bir politik mübadelenin söz konusu olduğunu ve bunun piyasa sürecinde alıcı ve satıcı arasında gerçekleşen mübadele gibi kamu ekonomisinde de toplumsal istek oluşum sürecinde gerçekleştiğini savunmaktadır (Dura, 2006: 111).

2.2. Kamu Tercihi Teorisinin İnceleme Alanları

Kamu tercihi teorisi literatürde ‘pozitif kamu tercihi’ ve ‘normatif kamu tercihi’ olmak üzere ikili bir sınıflamaya tabi tutularak incelenmektedir.

Pozitif Kamu Tercihi Teorisi, politik kuralların yapısını ve siyasi süreçte rol alan kimselerin (seçmen, politikacı, bürokrat ve baskı grupları) davranış motivasyonlarının ekonomik analizini yapmaktadır. Oylama kuralları, bürokrasinin yapı ve işleyişi, baskı grupları vb. konular pozitif kamu tercihi teorisinin inceleme alanı içerisine girmektedir (Aktan, 2007c: 3).

Pozitif kamu tercihi teorisinin temelinde yer alan “olması gereken” ilkeleri inceleyen normatif kamu tercihi teorisi gerçek yaşamda uygulanan farklı olarak toplum tercihlerini en iyi yansıtacak oylama kurallarını araştırmaktadır (Aktan, 2007c: 3).

3. KAMU EKONOMİSİNİN BAŞARISIZLIĞI ve KAMU TERCİHİ TEORİSİ

Buchanan'a göre piyasanın başarısızlığı teorisi refah ekonomisi teorisini somutlaştırırken kamu tercihi teorisi de devletin başarısızlığı teorisini somutlaştırmaktadır. Kamu tercihi teorisi tamamlayıcı deneysel gözlemlerle beraber sosyal problemlerin kolektif çözümleri için ortaya konan istek ve arzuları daha zararsız bir hale sokmaktadır. Buchanan özellikle sosyal etkileşimin kutsal yönünü değerlendirmeye ve denetlemeye açması açısından kamu tercihi teorisinin önemli olduğu üzerinde durmuştur. Herhangi birinin hem kamu tercihi analizlerini kabul edip hem de sosyalist düşünceyi benimsemesi son derece güçtür. Politik olayların hemen hepsinde "doğru" olarak tanımlanan çözümler bulunmaktadır ve politikacıların görevi bu doğruları bulmaktır. Kamu tercihi teorisinin bireyleri fayda çıktılarını maksimize edenler olarak değerlendirdiğini savunan Buchanan bu düşüncesinin kendisini Marksist fikirlerden ayırdığını belirtmektedir. Politikanın açıklanması açısından bir Marksist, bir kamu tercihi teorisyenine daha yakın olabilir; ancak birey üzerine yapılan değerlendirmelerde kamu tercihi teorisinden farklılıklar taşımaktadır. Çünkü Marksizm bireyi rasyonel bir faydayı maksimize eden olarak kabul etmez aksine bireyin sınıf bilinci doğrultusunda kamu çıkarı için hareket edeceğini savunmaktadır. Böylece bireylerden oluşan toplum tıpkı bireyler gibi kamu yararı çerçevesinde hareket etmektedir. Bu felsefi ve ideolojik söylemler kamu tercihi teorisinin varsayım ve ilkelerine ters olduğu için Buchanan tarafından reddedilmektedir (Aktan, 2007a: 9).

Klasik iktisadi düşünceye önemli bir katkısı olduğu kabul edilen Neo-Klasik İktisat veya Teorik Refah İktisadı piyasa ekonomisinin tek başına yeterli olmadığını ve bu sebeple kamu ekonomisine gerek olduğunu savunmuştur. Refah ekonomisi piyasa yetersizliklerini ortaya koyarken çözüm için bazı politik araçları düzenleyici olarak önermiştir. Ancak böylesi önemli düzenleyici önlemlerin alınacağı politik karar alma süreci üzerinde hiç durulmamıştır. Refah ekonomisi iktisatçıları kaynak dağılımda piyasa ekonomisinin yetersizliğini savunurken bunun çözümü için kendilerince ideal bir kamu ekonomisi modeli geliştirmişlerdir. Refah ekonomisi savunucularının görüşleri iktisat literatüründe "piyasa başarısızlığı teorisi" olarak bilinmekte ve devletin ekonomik rasyonelini başlıca şu faktörlere dayalı olarak açıklamaktadır (Aktan, 2007d: 2-5):

- Tam rekabet modelinin gerçekleştirilememesi,
- Dışsal ekonomiler,
- İçsel ekonomiler ve,
- Kamusal mallar.

Kamu tercihi iktisatçıları 1960'lı yılların başından itibaren kamu ekonomisinin de piyasa ekonomisi gibi yetersiz olduğunu savunmuş ve piyasa ekonomisinin başarısızlığı teorisine karşılık kamu ekonomisinin başarısızlığı teorisini geliştirmiştir. Kamu tercihi teorisini savunanlara göre devlet; tekelleri destekleyen, girişimciliği yok eden, seçim alanını daraltan, gereksiz hizmet kalemleriyle kaynak israfına neden olan müdahaleci bir örgüttür. Piyasa ekonomisi bireysel ekonomik özgürlüğün gelişiminin ön koşuludur ve teori ile devletin klasik anlamdaki koruyucu modelden hizmet sunan modele geçişinin önerilmesi söz konusudur (Arslan, 2010: 33).

Kamu ekonomisinde temel amacın “kamu çıkarı” veya “toplumsal çıkarı” maksimize etmek olduğu yönündeki düşünce kamu tercihi teorisyenlerince desteklenmemektedir.

Kamu ekonomisinin başarısızlığı, kamu tercihi iktisatçılarınca şu faktörlere dayandırılmaktadır (Aktan, 2007c: 3-5; Sirkin, 1975: 2-4; Dura, 2006: 112-113):

- Rasyonel seçmenlerin bilgisizliği,
- Rasyonel seçmenlerin ilgisizliği,
- Çıkar ve baskı gruplarının “rant kollama” faaliyetleri,
- Oy ticareti,
- Politik miyopluk,
- Oybirliği ilkesinin gerçekleştirilememesi,
- Kamusal mal ve hizmetlerin bir bütün halinde arz edilmesi,
- Ortanca seçmen teorisi.

3.1. Rasyonel Seçmenlerin Bilgisizliği

Seçmenlerin kamusal mal ve hizmet tercihinde bulunurken bilgi sahibi olmadıkları kabul edilmektedir. Bu bilgisizlik, bireylerin eğitim ve kültür düzeylerinin heterojen özellikte olmasından kaynaklandığı gibi kitle iletişim araçlarının bireylere yeterince hizmet verememesinden de kaynaklanmaktadır. Kitle iletişim araçlarının devlet tekelinde bulunması bireylerin bilgisiz kalmasının sebeplerinden bir diğeridir.

3.2. Rasyonel Seçmenlerin İlgisizliği

Piyasa ekonomisinde bireyler satın almak istedikleri mal ve hizmetle ilgili derinlemesine bilgi sahibi olmak ister çünkü elde edecekleri faydanın maksimum olmasını amaçlamaktadırlar. Kamu ekonomisinde ise bireyler kendilerine sunulacak mal ve hizmetle ilgili bilgi sahibi olabilmek için

uğraşmazlar çünkü kamusal mal ve hizmetlere yönelik tercihleri ile kamusal mal ve hizmetlerin arzı arasında yakın bir ilişki olmadığını düşünmektedirler. Bu nedenle bireyler tercihlerini oylama mekanizması ile açıklarken ihmalci ve ilgisiz davranırlar. Kamu tercihi literatüründe bu duruma “bedavacı” sorunu denilmektedir. Ayrıca kamusal mal ve hizmet sunacak olan partilerle ilgili araştırma yapmanın da kendisine yüksek maliyet getireceğini düşünen seçmen ilgisiz davranmaya devam etmektedir. Seçmenin bu tarz yaklaşımı kamu ekonomisinde optimum karar alınmasına engel olmaktadır.

3.3. Rant Kollama

Baskı ve çıkar gruplarının gerek yasama organına gerekse yürütme organına yönelik uyguladığı lobicilik faaliyetleri sonuç olarak seçmen tercihlerini yansıtmayan kararların alınmasına ve uygulanmasına neden olmaktadır.

3.4. Oy Ticareti

Oy ticareti ile siyasi partiler arasında topluma sunulacak mal ve hizmetler listesi üzerinde bir tür alışveriş yapılır. Seçimden sonra bir milletvekilinin kendi partisinden ayrılarak başka bir partiye geçmesi de oy ticareti kavramı içerisinde değerlendirilmektedir. Ayrıca oy ticareti uygulaması ile milletvekilleri oylarını artırabilmek için kendi seçim bölgelerine daha fazla hizmet götürmektedir. Oyların belli alanlarda yoğunlaşması hizmet ve bütçenin o bölgeye kaymasına neden olmakta nihayetinde bu durum bölgeler arasında dengesizliğe ve eşitsizliğe yol açmaktadır. Hizmet kayırmacılığının ortaya çıkmasına neden olan bu politik yozlaşma, kamu ekonomisinde optimum karar alınmasını engellemektedir.

3.5. Politik Miyopluk

Politik miyopluk ile ifade edilmek istenen politikacıların oylarını maksimize etmeyi sağlamak için toplumu hoşnut etme amacına yönelik kısa vadeli politikaları tercih etmeleridir. Uzun dönemli ekonomiye faydalı olacak politikalar yerine kısa vadeli politikaların uygulanması kamuda fayda, verimlilik ve tutumluluk fonksiyonlarının gerçekleştirilememesine neden olmaktadır. Kamu harcamalarının vergi dışı gelir kaynakları ile karşılanması miyopluk etkisine güzel bir örnek teşkil etmektedir.

3.6. Oybirliği İlkesinin Gerçekleştirilmemesi

Çoğunluk kuralı evrensel bir karar alma yöntemi olmasına karşın oybirliği ilkesi hiçbir yerde tam anlamıyla uygulanamamaktadır. Eğer kamu

yararı ilgili herkesin paylaştığı çıkar ise kamu yararını gerçekleştirecek politikaların oybirliğiyle alınması gerekir. Oysa günümüz demokrasi uygulamalarında kararlar oybirliği ile değil çoğunlukla alınmakta hatta birçok durumda kamu politikaları fiilen bir azınlık tarafından belirlenmektedir (Erdoğan, 2001: 225).

Çağdaş demokrasilerde basit çoğunluk ilkesi ile alınan kararlar çoğunluğun azınlığı sömürmesine neden olmaktadır. Sonuç olarak oybirliği ilkesinin gerçekleştirilememesi politik sürecin başarısızlığının bir başka nedenini oluşturmaktadır.

3.7. Kamusal Mal ve Hizmetlerin Bir Bütün Halinde Arz Edilmesi

Kamusal mal ve hizmetlerin toplumun tercihleri ve öncelikleri dikkate alınmadan bir bütün halinde sunulması uygulamada sorunları beraberinde getirmektedir. Çünkü bir bölge halkının tercihlerini yansıtan mal ve hizmetler bir başka toplum için aynı önem ve önceliği taşımayabilir. Bu nedenle mal ve hizmet sunumu farklılıklar dikkate alınarak toplumların ihtiyaçları doğrultusunda gerçekleştirilmelidir.

3.8. Ortanca Seçmen Teorisi

Siyasilerin oylarını artırmak amacıyla politikalarını toplumda oldukça geniş bir tabakayı oluşturan ortanca seçmene yöneltmesi diğer kesimlerin ihmal edilmesine sebep olmaktadır. Toplumdaki farklı kesimlerin ihtiyaçlarının göz ardı edilmesi sonucu tüm kesimlerin temsili mümkün olmamakta ve bunun sonucunda kamuda etkin ve verimli hizmet sunumu sağlanamamaktadır.

4. ANAYASAL İKTİSAT TEORİSİ

Kamu tercihi teorisi esasen anayasal iktisat teorisinin alt yapısını oluşturmaktadır. Kamu tercihi teorisinin gelişimi II. Dünya Savaşı'nı takip eden 1940'lı ve 1950'li yıllara rastlarken, anayasal iktisadın bir disiplin olarak doğuşu ve önem kazanması 1970'li yılların sonlarına rastlamaktadır (Uzun ve Tok, 2009: 223).

Temeli kamu tercihi teorisine dayanan Anayasal İktisat teorisi kamu tercihi teorisi ile aynı varsayımları kullanmakla beraber kamu tercihi teorisi daha çok sorunların tespitini yapmakta, Anayasal İktisat teorisi ise normatif ve pozitif öneriler sunmaktadır. Devletin meşruiyetini felsefi düzeyde inceleyen Anayasal İktisat teorisi, devletin bireylerin can ve mal güvenliğini korumasına karşılık bireyin hak ve özgürlüklerine ne gibi sınırlamalar getirebileceğini tartışmaktadır. Anayasal iktisat teorisinin temelleri de

metodolojik bireysellik, rasyonalite ve "maximand" ile politik mübadele ilkelerine dayanmaktadır (Dede, 2010: 5).

Kamusal karar alma sürecinin iktisadi analizini yapan Anayasal İktisat teorisi, ekonomik sorunların çözümüne yönelik politik davranışları sınırlayan anayasal sınırların nasıl bir içerik taşıması gerektiğini belirlemektedir. Devletin harcama, vergilendirme ve borçlanma yetkilerinin sınırlandırılmasını savunan anayasal iktisat teorisi ekonomik alandaki birçok hususun anayasa ile düzenlenmesi gerektiğini savunmaktadır (Işık vd., 2010: 2). Buchanan Anayasal İktisatı şu şekilde tanımlamaktadır:

"Anayasal İktisat ekonomik ve politik birimlerin tercihlerini ve faaliyetlerini sınırlayan alternatif yasal, kurumsal ve anayasal kurallar bütünüünün işleyiş özelliklerini açıklamaya çalışır."

Anayasal İktisat teorisinin felsefi temellerini Sosyal Sözleşme Teorisi (Social Contract Theory) oluşturur. Sosyal sözleşme, toplumda birlikte yaşayan bireylerin, temel hak ve özgürlükleri ile toplum içinde uyulması gerekli olan kuralları içeren informal kurallar üzerinde görüş birliğine varmalarını ifade eder. İyi bir toplumsal düzenin temelleri sosyal sözleşme içerisinde oluşturulmuş kural ve kurumlara dayalıdır. Sosyal sözleşme anayasal demokrasinin normatif ilkelerini içerir ve anayasadan öncelikle şekil ve amaç yönünden ayrılır. Anayasalar, yazılı üst hukuk kurallarıdır. Buna karşın sosyal sözleşme ilkelerinin yazılı olması gerekmez. Anayasalar iyi bir toplumsal düzenin politik ve ekonomik ilkelerini açıklar. Sosyal sözleşme anayasa gibi belirli kurumlar oluşturmaz ve kolektif kararların alınacağı çerçeveyi ve prosedürleri norm olarak saptamaz. Sosyal sözleşme daha çok temel insani değerleri ortaya koymaya çalışır (Aktan, 2007c: 9).

Anayasal İktisat iyi bir toplum düzeni oluşturacak politik kuralların ve kurumların sosyal sözleşme teorisine dayalı olarak belirlenmesini savunur. Ancak Anayasal İktisat toplumun hem hukuki hem de kuramsal yapısını yönlendirecek anayasaların vatandaşların bilinçli gayretleri ile ideal şeklini alacağını kabul eder. Bu düşünce literatürde "Sözleşmecî Anayasacılık" (Contractarian Constitutionalism) olarak adlandırılır. Bu yönüyle Sözleşmecî Anayasacılık veya Sözleşmeli Anayasal İktisat aynı zamanda "Yapıcı Rasyonalizm" (Constructive Rationalism) ilkesine dayanır. Bu ilkenin karşıt görüşü ise sosyal düzeni belirleyen kural ve kurumların zaman içinde kendiliğinden oluştuğunu iddia eden "Evrimsel Rasyonalizm" (Evolutionary Rationalism)'dir. Bu tarz düzenler tarihi evrimsel süreç içerisinde kendiliğinden gelişmiş, soyut ve belli amaçlara yönelik olmayan kural ve kurumlardır. Örneğin; Fizyokratların "Doğal Düzen" ve Adam Smith'in "Görünmez El"i spontane sosyal düzeni açıklamaktadır (Aktan, 2007c: 9; Uzun ve Tok, 2009: 231).

Günümüzde "Yapıcı Rasyonalizm" in yani sosyal düzeni oluşturan kural ve kurumların kendiliğinden değil, sözleşmeci bir perspektifle anayasal düzeyde belirlenmesini savunanların başında Buchanan gelmektedir. Buchanan'a göre Yapıcı Rasyonalizm, sözleşmeci anayasacılığın temelini teşkil eder. Anayasal iktisat teorisi içerisinde devletin meşruiyeti konusu felsefi düzeyde incelenmekte ve bu çerçevede devletin bireylerin can ve mal güvenliğini korumasına karşılık bireyin hak ve özgürlüklerine ne tür sınırlamalar getirebileceği konusu irdelenmektedir. Devletin egemenlik hakkının bir sonucu olarak bireyin "politik hak ve özgürlüklerinin" yanı sıra "ekonomik hak ve özgürlüklerine" hangi tür sınırlamalar getirebileceği ve bunların neler olması gerektiği konusu tartışılmaktadır. Örneğin; devletin para basmak, vergi oranlarını belirlemek ve değiştirmek gibi yetkileri bu çerçevede inceleme konusu yapılmaktadır (Çoban, 2003: 92).

Kamu tercihi kuramcıları siyaset alanında yer alan aktörlerin kendi çıkarlarına hizmet etme anlayışı sonucu ortaya çıkan ekonomik ve siyasi yozlaşmayı önleme noktasında anayasal iktisat anlayışını savunmaktadır. Devletin ve bireylerin hem siyaset hem de ekonomik yetki, hak ve özgürlüklerinin anayasalarda belirli kurallara bağlanmasını öngörmektedirler (Akıllı, 2010: 30-31). Amaç devletin ekonomi alanındaki yetkilerini kısıtlamak ve devletin anayasal haklarını bireylerin hak ve özgürlüklerini güvenceye alarak kullanması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

5. KAMU TERCİHİ ve ANAYASAL İKTİSAT TEORİLERİNE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

Politik ve siyasi davranışların, ekonomi biliminin kullandığı araç ve yöntemlerle analiz edilmesi bazı kesimlerce biraz garip görülmektedir. Çoğuna göre ekonomi bilimi; para, işletme ekonomisi ve özel çıkarlarla ilgilidir. Devletin amacı ise kamusal faydayı artırmak ve bunu yaparken de kar amacı gütmemektir (Butler, 2012: 21). Bu nedenle hem kamu tercihi hem de anayasal iktisat teorisine yöneltilen eleştiriler bulunmaktadır. Kamu tercihi teorisine yöneltilen temel eleştiriler şunlardır (Aktan, 2007c: 13):

- Kamu tercihi teorisini savunanlar siyasi aktörlerin kamusal tercihlerde bulunurken bireysel tercihlerde olduğu gibi özel çıkarlarını maksimize etme eğiliminde olduğunu savunmaktadır. Eleştirenlere göre ise toplumsal bir olay olan politikanın temel amacı toplumun huzurunu, mutluluğunu ve refahını artırmaktır. Bu sebeple politikayı sadece "özel çıkara" hizmet eden bir anlayış olarak değerlendirmek gerçekçi olmaz. Kamu tercihi teorisyenlerinin görüşlerinin aksine politika "toplumsal çıkar ve kamu yararı" için hizmet etmektedir.

- Bir diğer eleştiri politik karar alma mekanizmasının "politik mübadele" olarak algılanmasına yöneliktir. Kamu tercihi teorisine göre

siyasal karar alma mekanizmasının esasen politik süreçte rol alan kimseler arasındaki bir “politik mübadele” süreci olduğu görüşü hâkimdir. Eleştirenlere göre ise politik karar alma mekanizmasını bir “politik mübadele” olarak görmek yanlıştır. Politika bir alış-veriş unsuru özelliği taşımamaktadır. Çünkü piyasa sürecinde yaşanan mübadele özel çıkar ve bencillığe dayanmaktadır. Oysa politik süreçte özel çıkar ya da bencillığe yer bulunmamaktadır. Bu nedenle politikanın bu şekilde değerlendirilmesi eleştiricilere göre isabetli olmamaktadır.

- Kamu tercihi teorisinin temel ilkelerinden biri olan metodolojik bireysellik ilkesi de eleştirilere maruz kalmaktadır. Esasen liberalizmin temel unsurlarından biri olan bu ilke liberalizm karşıtı ekonomiyi savunanlarca tam tersi bir şekilde değerlendirilmektedir. Onlara göre esas olan “birey” değil “toplum”dur. Sosyalizmi ve onun metodolojik temelini savunanlara göre ise kamu tercihi teorisinin bireye yaptığı vurgu önem taşımamaktadır.

Anayasal iktisat teorisine yöneltilen eleştiriler ise şu şekilde sıralanabilir (Aktan, 2007c: 14):

- Öncelikle Anayasal iktisat teorisine karşı çıkan grupları belirtmek gerekirse, bunlar:

- Anti- Rasyonalistler ve Evrimci Rasyonalizmi savunanlar,
- Buchanan tarafından Anayasa cahilleri olarak tanımlanan kitle,
- Geleneksel anayasa hukukçuları,
- Güç ve yetkiyi elinde bulunduran iktidar ve bürokrasi,
- Çoğunlukçu demokrasiyi savunanlar,
- “Kural ve Kurumların” değil, “insan” faktörünün önemli olduğunu savunanlar,
- Muhafazakârlar,
- Aşırı milliyetçiler.

- Anti-Rasyonalistler ve Evrimci Rasyonalizmi savunanlara göre anayasal iktisadın toplum kurallarını düzenlemesine gerek yoktur. Çünkü toplumsal düzenin temel kural ve kurumları kendiliğinden ve zaman içinde oluşmaktadır. Ayrıca piyasa ekonomisinin işleyişinde doğal bir ahenk ve düzen olduğuna inanan Evrimci Rasyonalistler bu düzene müdahalenin birçok olumsuzluğu beraberinde getireceğini söylemektedir.

- Buchanan’a göre Anayasal İktisat teorisine karşı çıkan ya da desteklemeyen anayasa cahilleri grubu hayatın günlük akışında toplumsal konu ve sorunlarla ilgilenme gereği duymadıkları için Anayasal İktisat teorisinin önerilerine karşıda ilgisiz ve kayıtsız kalmaktadırlar.

- Anayasayı “siyasi anayasa” olarak değerlendiren anayasa hukukçuları anayasanın ekonomik hayata ilişkin düzenlemeler içermesini kabul etmemektedir.
- İktidar sahibi bürokratların temel amacı güç ve yetki sahibi olmaktır. Güçlerini ve yetkilerini artırma çabalarının önünü kesen düzenlemeler içeren Anayasal İktisat teorisini bu yüzden eleştirmektedirler.
- Anayasal İktisada ve reform önerilerine sıcak bakmayan çoğunlukçu demokrasiyi savunanlara göre çoğunluk oyuyla seçilen parlamentonun ya da siyasi iktidarın güç ve yetkilerinin sınırlandırılmaması gerekmektedir.
- Bireye vurgu yapan eleştiriciler iyi eğitilmiş ve gerekli donanımına sahip bireylerin devlet yönetiminde aktif görev alması ile toplumsal düzenin yapısının değişeceğine inanmaktadır. Bu nedenle esas amaç toplumun eğitilmesi olmalıdır. Aksi takdirde yapılacak sınırlamalarla toplumsal düzeni sağlama çabaları yetersiz kalacaktır.
- Muhafazakârlar, kurulu düzenin korunmasından yana oldukları için mevcut düzeni değiştirmeye çalışan Anayasal İktisat teorisine karşı çıkmaktadır.
- Aşırı milliyetçi grup yapılacak anayasal düzenlemelerin ithal olmaması gerektiğini kendi öz benliğimize, milli ve manevi değerlerimize hizmet etmesinin önemli olduğunu düşünmektedir.
- Bazı kesimlere göre Anayasal İktisat sadece gelişmiş ülkelerde faydalı sonuçlar verir. Bu nedenle gelişmekte olan ülkelerde uygulanmasına gerek bulunmamaktadır.

6. SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Kamu tercihi teorisi, politik süreçte alınan karar ve uygulamaları iktisat biliminin kullandığı araç, yöntem ve varsayımlara dayalı olarak açıklamaya çalışmaktadır. Buchanan’ın katkılarıyla yeni politik iktisat olarak adlandırılan bu disiplin, ekonomi ile politika bilimi arasında bir bağ kurmaya çalışmaktadır. İktisatçıların politik karar alma sürecine farklı pencerelerden bakmasını sağlayan ve pozitif yönü ağır basan bu yeni paradigma siyasal alana yeni bir bakış açısı getirmiştir.

Metodolojik bireycilik, rasyonalite ve maximand ile politik mübadele ilkesi olmak üzere üç temel ilkesi bulunan teori, metodolojik bireycilikle bireyin önemine vurgu yapmaktadır. Oysa teoriyi eleştirenlere göre kamuda esas olan birey değil toplumdur. Rasyonalite ve maximand ilkesi ile de bireylerin faydalarını artırma çabası içerisinde oldukları vurgulanmaktadır. Ancak buna yöneltilen eleştiriler kamu tercihi teorisinin amacının bireysel faydaya değil kamu çıkarlarına öncelik verilmesi gerektiği

yönündedir. Politik mübadele ilkesi; bireylerin piyasada sergilediği mübadelenin siyasal karar alma mekanizmasında esasen karar alma sürecinde rol alan kimseler tarafından sergilendiğini vurgulamaktadır. Siyasal karar alma mekanizmaları arasındaki politika bir alış-veriş unsuru özelliği taşımamaktadır. Bu nedenle politikanın bu şekilde değerlendirilmesi eleştirenlerce çok doğru bulunmamaktadır. Ancak mevcut düzen incelendiğinde siyasi arenada aktif olan her kesimin aslında kendi çıkarlarını artırma amaçlı hareket ettiği gözlemlenmektedir. Bu çok aleni yapılmamakla birlikte her kesimin böyle bir amacı olduğu açıktır. Sadece kamu yararı esas olsaydı, birçok siyasi ve bürokrat hataları sonucu istifa etmeyi doğal bir süreç olarak değerlendirebilirdi. Aksine mevcut statükoyu kaybetme korkusu ne kadar hatalı olsalar da görevlerinden uzaklaşmalarına engel olmaktadır.

Siyasal karar alma mekanizmalarının amaçlarının kendi çıkarlarını artırmak olduğunu belirten kamu tercihi teorisi, siyasi partilerin oylarını artırma; bürokratların bütçelerini artırma, makamlarını ve imkânlarını geliştirme; baskı gruplarının amaçlarına ulaşabilmek için gerek yasama ve gerekse yürütme organına yönelik lobicilik girişimlerinde bulunma; seçmenlerinde kendilerine en çok hizmeti sunacak siyasi partiyi seçme amaçlı davranışlarda bulunduğunu söylemektedir. Bu değerlendirmeler günümüz siyasi ortamında ele alındığında saptamaların hiçte yersiz olmadığı gerçeğiyle karşılaşılmaktadır. Siyasal partilerin politikalarının temel hedefi seçimi kazanmaktır. Bunun en temel destekleyicisi de halkın oylarıdır. Bu nedenle tüm çalışmalarda vatandaşa hizmet etmenin yanında oyları artırma amacı güdülmektedir. Seçmenlerde düşünce biçimi kendilerine en yakın ve kendi çıkarlarına hizmet eden partiyi desteklemektedir. Bu durumun en temel örneği yerel seçimlerdir. Yerel seçimlerde genellikle seçmen ve başkan adayı karşı karşıya gelmekte ve karşılıklı sözler verilmektedir. Hem seçen hem de seçilen arasında karşılıklı çıkar ilişkilerinin ön planda tutulduğu saptaması önemli ve yerinde bir saptamadır.

Kamu tercihi teorisi kamu ekonomisinin başarısızlığını; seçmenlerin bilgisizliği ve ilgisizliğine, çıkar ve baskı gruplarının rant kollama faaliyetlerine, oy ticareti uygulamalarına, politik miyopluk ilkesine, oybirliğinin sağlanamamasına, kamusal mal ve hizmetlerin bir bütün halinde arz edilememesine ve ortanca seçmen teorisine dayandırmaktadır.

Kamu tercihi teorisinin alt yapısını oluşturduğu 1970'li yıllarda gelişmeye başlayan Anayasal İktisat Teorisi "devletin gücü ve yetkilerinin nasıl sınırlandırılabilceğini ve nasıl sınırlandırılması gerektiğini " inceleyen bir disiplindir. Kamu tercihi teorisinin yanı sıra bu teoriye de eleştiriler yöneltmiştir. Anayasanın sadece siyasi hayata yönelik düzenlemeler yapması gerektiğini savunanlara, güçlerinin ve yetkilerinin anayasa ile sınırlandırılmasını kabul etmeyen bürokratların yapmış olduğu eleştiriler bunlardan bir kaçıdır.

Kamu tercihi teorisinin kamu yönetimi konusundaki temel önerileri; yönetimin etkinliğini sağlamak için şeffaflaştırılması; her alanda fayda ve maliyet analizleri yapılması; mümkün olan her alanda rekabete açılması; bürokrasinin etkinliğinin sağlanması için ekonomik teşvik sistemi geliştirilmesi; performansa dayalı ücret farklılaşmasına gidilmesi, kamu yönetiminde maliyet ve faydanın dağılımının pazar şartlarına yaklaştırılmasıdır. Kamu tercihi teorisine göre çözüm, anayasal ve politik süreçlerin yeniden düzenlenmesi ve politikacıların uymaları gereken kuralların anayasal düzende belirlenmesidir. Kamu tercihi teorisinin kamu yönetimi konusundaki temel önerileri yeni kamu yönetimi anlayışı kapsamında 2003 yılında başlatılan yönetsel reform çalışmalarıyla desteklenmektedir. O dönemde Başbakanlık tarafından hazırlanan "Değişimin Yönetimi İçin Yönetimde Değişim" adlı raporda bütüncül bir yaklaşımdan hareketle değişime parçalardan hareketle değil, sistemin bütününden başlanması gerektiği vurgulanmıştır. Bu kapsamda daha şeffaf, hesap verebilir, kurum içi denetim sistemini etkin kullanan, faaliyet ve performans programları ile kamuya kurumu takip fırsatı sunan bir yapıya geçilmiştir. Özelleştirmeler desteklenerek kamunun yükünün azaltılması ve kamunun asli görevlerine yoğunlaşması amaçlanmıştır. Tüm bu değişim araçlarını desteklemek amacıyla çeşitli kanunlar düzenlenmiş ve kamuya yeni bir yönetim biçimi ve yaklaşım anlayışı kazandırılmak istenmiştir. Kamu tercihi teorisinin de desteklediği bu unsurlar kamunun hem vatandaş odaklı çalışmasını hem de özel sektördeki gibi kaynaklardan maksimum fayda sağlanmasını amaçlamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akcagündüz, E. (2010). *Kamu Tercihi Teorisi ve Türkiye Üzerine Olan Etkisi Üzerine Bir İnceleme*. Ekonomi Bilimleri Dergisi, 2 (2), ISSN: 1309-8020, 29-35.
- Akıllı, S. (2010). *Neoliberalizm ve Neoliberal Popülizmin Yükselişi: Adalet ve Kalkınma Partisi Örneği*, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yayımlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Aktan C. C. (2007a). *Bunchanan ve Kamu Tercihi Teorisi*. http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal_iktisat/buchanan-life-legacy/turkce-kaynaklar/buchanan-kamu-tercihi.htm. Erişim Tarihi: 07.11.2007
- Aktan, C. C. (2007b). *Kamu Tercihi Teorisi*. http://www.canaktan.org/ekonomi/anaysal_iktisat/kamu_tercihi.htm. Erişim Tarihi: 21.11.2007.
- Aktan, C. C. (2007c). *Kamu Tercihi Teorisi ve Anayasal Politik İktisat*, http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/iktisat-okullari/virginia-politik-iktisatokulu.htm. Erişim Tarihi: 07.11.2007.

- Aktan, C. C. (2007d). *Piyasa Başarısızlığının Anatomisi ve Kamu Ekonomisi Rasyoneli*. http://www.canaktan.org/ekonomi/kamu_maliyesi/kamu-ekonomisi/kamu-ekon-rasyoneli.pdf. Erişim Tarihi: 25.12.2007.
- Aktan, C. C., Bahçe A. B. (2007). *Kamu Tercih Perspektifinden Oyun Teorisi*. <http://www.canaktan.org/ekonomi/oyun-teorisi/makaleler/aktan-abdbahce.pdf>. Erişim Tarihi: 25.12.2007.
- Arslan, N. T. (2010). *Klasik-Neo Klasik Dönüşüm Süreci: "Yeni Kamu Yönetimi"*, C. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 11 (2), 21-38.
- Bunchanan, J. M., (1984). "Politics without Romance: A Sketch of Positive Public Choice Theory and Its Normative Implications". Ed: J.M. Bunchanan ve R. D. Tollison. *The Theory of Public Choice II*. United States of America: The University of Michigan Press. 11-23.
- Butler, E. (2012). *Public Choice-A Primer*. Great Britain: The Institute of Economic Affairs.
- Çevikbaş, R. (2006). *Yönetimde Etik ve Yozlaşma*, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 20 (1), 265-289.
- Çoban, A. R. (2003). *Kamu Tercih Teorisi*, M. Acar ve H. Özgür (Ed.), Çağdaş Kamu Yönetimi –I, Ankara: Nobel Yayınları. 75-95
- Dede, M. E. (2010). Anayasal İktisat Perspektifinden Maliye Politikası Kuralları ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Uygulamanın İncelenmesi. *T.C. Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Mesleki Yeterlilik Tezi*. <http://www.sgb.gov.tr>
- Dura, Y. C. (2006). Kamu Tercih Teorisinde Kamusal Etkinlik Problemi, *Türk İdare Dergisi*, 451, 107-115.
- Erdoğan, M. (2001). *Anayasal Demokrasi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Hepaksaz, E. (2007). Kamu Tercih ve Anayasal İktisat Teorisi Perspektifinden Anayasal Mali Reform, *Finans Politik&Ekonomik Yorumlar*, 44 (514), 89-109.
- Heywood, A. (2006). *Siyaset*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Hill, P.J. (1999). *Public Choice: A Review*. Faith&Economics. 34. 1-10. <http://www.gordon.edu/ace/pdf/hill=f&e34.pdf> . Erişim Tarihi: 10.10.2012.
- Işık, A., Sakal, M., ve Meriç, M. (2010). Anayasal İktisat Teorisi ve Mali Kurallar: Türkiye'de Uygulanabilirliği. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15 (2), 1-25.
- Kuşat, N. ve Dolmacı, N. (2011). Kamu Tercih Teorisi Çerçevesinde Seçim Ekonomisi Kavramının Değerlendirilmesi. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, (12) 1, 129-146.
- Mueller, D. C. (1989). *Kamu Tercih Teorisi*. (Çev.) Nurlane Ahundzade ve Geray Musayev. http://www.canakta.org/ekonomi/anaysal_iktisat/diger/yazilar.htm. Erişim Tarihi 07.11.2007.
- Özer, M. Akif. (2006). Kamu Yönetiminde Kimlik Bunalımı Üzerine Değerlendirmeler. *Sayıştay Dergisi*. (61), 3-22.

R. Kızılboğa / NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 2 (2012) 91-109
R. Kızılboğa / Nevsehir University Journal of Social Sciences 2 (2012) 91-109

- Sakal, M. (2007). *Kamu Ekonomisi Teorisinin Gelişmesinde Kamu Tercih Teorisinin Etkisi*. <http://www.canaktan.org/ekonomi/anayasal-iktisat/digeryazilar/sakal-kamu-ekonomi-teorisi.pdf>. Erişim Tarihi: 25.01.2008.
- Sirkin, G. (1975). *Devletin Başarısızlığının Anatomisi*. (Çev.) Coşkun Can Aktan. http://www.canaktan.org/canaktan_personal/canaktan-arastirmalari/anayasal-iktisat/aktan-sirkin-devletin-basarisizligi.pdf. Erişim Tarihi: 02.01.2008.
- Uzun, T., ve Tok, S. (2009). Kamu Tercih Kuramı ve Anayasal İktisat Yaklaşımı Üzerine Bir Değerlendirme. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İLKE)*. 23. 223-247.
- Zengin, O. (2009). Günümüz Kamu Yönetiminde Ön Plana Çıkan Yaklaşımlar, *Kamu Yönetimi: Yapı İşleyiş Reform*. (Ed: Barış Övgün). Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayın No: 598, 1-42.